

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

С. І. ГОРБАЧ (Київ)

**Деякі аспекти відносин між Ватиканом
та СРСР після другої світової війни
(1945-1953)**

Окупація радянськими військами Східної Європи, анексія прибалтійських країн та Закарпатської України призвели до важких випробувань і поневірянь мільйонів християн, більшість з яких були католиками. Якщо уряди Сполучених Штатів Америки та Великобританії сподівалися на те, що після закінчення війни в СРСР відбудуться демократичні перетворення, і зокрема в галузі релігії та свободи віросповідання, то ані римський папа, ані римська курія, виходячи з історичного досвіду існування Радянського Союзу, не мали таких ілюзій.

Ватикан у пресі та по радіо, в промовах своїх ієрархів продовжував, хоч і стримано, висловлювати свою опозицію Москві. Він, безумовно, брав до уваги та враховував ті зміни, що відбуватися в Східній Європі й намагався пристосуватися до нової ситуації, сподіваючись на те, що вона радикально не вплине на права церкви й остання зможе зберегти свій довоєнний статус.

По-іншому склалися відносини в цей час між радянським урядом та російською православною церквою. Радянські власті зберігали терпимість по відношенню до неї, що було викликано аж ніяк не духовною близькістю і бажаннями усіх віруючих співпрацювати з церквою, а тим, що влада прагнула використати її в своїх інтересах, зокрема, для вирішення зовнішньополітичних проблем.

Відродження Московського патріархату під час війни відповідало не тільки інтересам Кремля, а й стимулювало діяльність церкви. Особливе місце відводилось їй в галузі відносин СРСР з іноземними церквами. І хоча російська православна церква неодноразово заявляла про свою незалежність, про свій духовний статус, вона знаходилась у великій залежності від радянської держави і тісно співробітничала з нею. Це та ціна, яку доводилося платити за надану можливість легальної духовної діяльності.

Щодо Ватикану, то він, незважаючи на таке становище російської православної церкви, був готовий співпрацювати з нею і не тільки через те, що вона могла б виступати як посередник для контактів з радянськими властями, а й тому, що вона віднині могла стати активним учасником вселенського екуменічного руху.

Після закінчення другої світової війни, завоювавши симпатії великої кількості віруючих та підтримку з боку влади, як ніхто з інших східних патріархатів, російська церква повинна була відігравати роль підсилювача радянської зовнішньополітичної діяльності, зокрема дискредитації позицій прихильників світового католицького руху та Святого Престолу. Вона також прагнула (хоч не завжди відкрито) до здійснення своїх давніх намірів, а саме, щоб Москва стала "третім Римом" і тим самим хотіла щонайменше потіснити Константинопольський патріархат.

10 квітня 1945 р. у Кремлі відбулася зустріч патріарха російської православної церкви Олексія та митрополита Миколи з Й. Сталіним і В. Молотовим, на якій обговорювалася зовнішня діяльність російської церкви і було прийнято рішення про поїздки глави останньої до Палестини й інших країн Близького Сходу для проведення переговорів зі східними православними патріархами. 28 травня 1945 р. патріарх Олексій на чолі великої делегації і літаком, спеціально наданим йому радянськими властями, відбув до країн Близького Сходу. Під час зустрічей з представниками урядів, місцевої влади та британських атастей підкреслювалося, що це перший в історії візит московського патріарха в цей регіон. У листопаді та грудні 1946 р. митрополит ленінградський Григорій, у свою чергу, відвідав Близький Схід, щоб врегулювати питання, що стосувалися тимчасового розташування російської колонії в Єрусалимі¹.

Посилення політико-релігійної діяльності Москви, спрямованої в першу чергу проти римсько-католицького впливу, відбувалося не тільки на Близькому Сході, а й у інших регіонах, особливо в Європі. Уже з 1945 р. деякі представники вищого духовенства російської православної церкви почали регулярно відвідувати столиці різних європейських країн. Так, відразу після окупації Червоною армією Відня його відвідав під патронажем радянських властей орловський митрополит. У вересні цього ж року митрополит київський Микола відвідав Париж, як гість радянського посольства. Цікаво, що його, як дуже поважну особу, в аеропорту зустрічав особисто посол СРСР у Франції А. Богомолів.

Після відвідин Франції митрополит відбув з візитом до Лондона. Цей візит мав бути візитом-відповіддю на візит архієпископа Йоркського до Москви в 1943 році.

8 серпня 1946 р. у Парижі помер глава Західноєвропейської православної церкви митрополит Епог, який перед тим своїм наступником призначив архієпископа Ніцци Володимира. Як відомо, паризький митрополит був незалежним від Московського патріархату. Але Москва хотіла бачити свого представника на місці померлого митрополита і наполягала на тому, щоб Володимир відмовився від свого призначення. Архієпископ, заручившись підтримкою більшої частини духовенства, відмовився виконувати наказ Москви, а патріарх константинопольський затвердив його призначення.

Міжнародна православна конференція в Москві (1948 р.) та Ватикан

4 квітня 1947 р. патріарх Олексій інформував вселенських патріархів про намір скликати міжнародну православну конференцію в листопаді 1947 р. у Москві. Одним з перших питань, які були внесені в робочий порядок денний, стояло питання: "Відносини між Ватиканом та православними в період останніх тридцяти років". Ієрархи церков по-різному сприйняли це повідомлення. Так, наприклад, митрополит Доротей, відповідаючи на запрошення 30 червня 1947 р., повідомляв Московський патріархат про те, що, на його думку, було б добре провести таке зібрання, але ініціатива про його скликання повинна виходити від вселенського церковного руху. А патріарх олександрійський заявив, що він би прийняв таку ініціативу, якби місцем проведення такої конференції було вибране інше місто, а не Москва. Відмовилися також і деякі інші православні церкви, зокрема грецька. Але Московський патріархат, замовчуючи реальну ситуацію, що склалася, розіслав нові запрошення на міжнародну конференцію, і переніс її дату на липень 1948 р., приурочивши план її проведення до 500-річчя автокефалії російської православної церкви.

Цей новий аспект зустрічі спонукав деякі східні церкви та вселенський патріархат прийняти запрошення Москви. Кілька церков знову відмовились, але всі православні церкви, що знаходилися в сфері радянського впливу, дали згоду на участь у цій конференції.

Московська міжнародна православна конференція розпочата свою роботу 8 липня 1948 р. Виступаючи з вступною промовою, патріарх Олексій відразу спробував спростувати недоброзичливі тлумачення міжнародної діяльності Московського патріархату. "Немає сумніву, -- наголосив він, -- що вороги православ'я та руського народу вправно розгорнули брехню проти нас та російської церкви, але є, безсумнівно, дивним те, що деякі люди, друзі церкви повірили в ці вигадки, і забули, що більша частина європейської та американської преси, що сфабрикувала ці вигадки, є неправдивою"².

Значну увагу в своїй промові патріарх Олексій приділив аналізу діяльності Ватикану. Він звинуватив Святий Престол у політичних інтригах, намаганнях скомпрометувати та роз'єднати православну церкву. Патріарх підкреслив, що діяльність Ватикану "не є ані моральною, ані релігійною", навівши приклади насильства над сербською церквою під час німецької окупації.

В ході дискусій, що відбулися під час роботи конференції, виступаючи не дуже прагнули вибирати вирази. В доповідях, які були представлені різними комісіями, деякі факти й аналіз історичних подій були, безперечно, помилковими, зокрема, це стосується відносин Ватикану з протестантським суспільством та ін. Так, архієпископ казанський Гермо-

ген, який у своїй доповіді "Папство та православна церква" стверджував, що "папство несе велику відповідальність за підготовку другої світової війни... Воно було пов'язане з режимами Муссоліні та Гітлера... Тепер Ватикан знаходиться в союзі з президентом Труменом, вишукуючи різні засоби торпедування мирних ініціатив Радянського Союзу, завдає шкоди діяльності Організації Об'єднаних Націй, ...прагне до світового панування..."³. А протоієрей Гаврило Костельник з Галичини, який покинув греко-католицьку церкву, щоб перейти в православ'я, наголосив на "агресивності" Ватикану впродовж багатьох століть та про "надмірну владу" римської церкви, з допомогою якої вона прагне до світової гегемонії.

При редагуванні заключної резолюції, яку повинна була прийняти конференція, виникли суперечності між Костельником, який пропонував внести в резолюцію все те, що стосувалось агресивності римсько-католицької церкви та митрополитом Гермогеном, який наполягав на тому, що не слід складати політичний памфлет, а потрібно взяти за основу головні положення Святого Письма. Як компроміс, було вирішено внести в текст резолюції твердження, що Ватикан є міжнародним інтриганом і провокатором війни. В резолюції говорилося, зокрема, що Ватикан є центром міжнародних інтриг проти різних народів, особливо слов'янських, центром міжнародного фашизму. В тексті резолюції підкреслювалося, що "головна християнська мораль закликає нас зберегти милосердя, тоді як Ватикан, навпаки, є одним з підбурювачів двох імперіалістичних війн і нині бере активну участь у розпалюванні нової війни, і взагалі активно бореться проти міжнародної демократії...".

Схожими на тексти резолюцій конференції були і надруковані на ту ж саму тему статті в різних партійних і профспілкових газетах Радянського Союзу та його сателітів. Спільним, що їх об'єднувало, було те, що всі вони порушували зовсім не духовні проблеми, а висвітлювали позицію цивільних властей по відношенню до Святого Престолу.

Московська міжнародна православна конференція завершила свою роботу 17 липня 1948 р., прийнявши відозву до всього християнського світу. Було запропоновано два тексти цієї відозви. Перший з них, що відрізнявся своєю теологічністю та релігійністю, був схватений Московським патріархом. Другий був зовсім іншого змісту і мав чисто політичний характер.

Слід зазначити, що інформаційні повідомлення про зміст прийнятих на конференції документів та про ті переміни, що відбуватися в країнах народної демократії, після зустрічей високих радянських представників з їх колегами з держав-сателітів, які дійшли до країн Заходу, не залишати ніяких сумнівів щодо скоординованості політики Кремля та Московського патріархату.

Заборона української греко-католицької церкви

Ватикан продовжував уважно стежити за політикою Московського патріархату і Кремля. Проте він не збирався довго очікувати. Виходячи з досвіду попередніх років, у Ватикані знали, що СРСР завжди розглядав католицьку церкву, як одну з найголовніших перешкод для своєї ідеологічно-пропагандистської діяльності. Добре організована в міжнародному плані, сильно централізована, хоч і втомлена на протязі століть від несталості політики цивільних властей, католицька церква була дійсно серйозним супротивником на шляху поширення радянського впливу на територіях, населених мільйонами католиків.

Радянський Союз робив максимум можливого, щоб зменшити вплив католицького Риму на нових радянських громадян і населення країн Східної Європи. Спочатку така політика почала проводитися на терито-

ріях, які були приєднані до СРСР напередодні другої світової війни, зокрема в Україні — Галичині та Волині, де до війни проживало близько 4' млн. греко-католиків, і Закарпатській Україні, відповідно - • 460000, проте реалізувати її повністю перешкодила війна з Німеччиною. Тому, починаючи з 1944 р., відразу після вступу радянських військ на західноукраїнські землі, ця політика набула нового розмаху.

Уже в липні 1944 р., після вступу радянських військ у Львів, аіасті СРСР запропонували греко-католицькій церкві направити свою делегацію до Москви з метою отримання підтвердження на продовження її діяльності. За дорученням митрополита Андрея Шептицького така делегація була сформована, але в зв'язку зі значним погіршенням здоров'я митрополита делегація до Москви не відбула.

В той же час митрополит Андрей Шептицький звернувся з листом до віруючих з проханням зібрати гроші для поранених і хворих солдатів. Він написав також листа Сталіну, в якому висловлював своє задоволення з приводу переможного наступу Червоної армії, яка возз'єднала західноукраїнські землі з Великою Україною⁴.

І листопада 1944 р. митрополит Андрей Шептицький помер у Львові. Він очолював греко-католицьку церкву на протязі 43 років. За бажанням Шептицького та згодою Риму, яка була отримана ще 21 грудня 1939 р., спадкоємцем і продовжувачем його справи став львівський єпископ, ректор Львівської теологічної Академії Йосип Сліпий.

Відразу після того як Йосип Сліпий офіційно заступив на свою посаду, він виступив із заявою, в якій запевняв, що церква не буде вміщуватися ні в політичні, ні в дипломатичні, ні у військові справи, і в той же час просив свободи для релігійної освіти, на що радянські власті йому відмовили. Згодом разом з делегацією священників він вирушив до Москви, зібравши 100 тис. крб. для хворих і поранених, сподіваючись на зустріч із Сталіним, але вимушений був задовольнитися зустріччю з кількома високими чиновниками.

В цей же час російська православна церква починає активізувати свою діяльність. Патріарх Олексій у березні 1945 р. звернувся з листом до священників та віруючих греко-католиків України, в якому закликав їх бути покірними. Коли представники агентства Рейтер запитали його, що думає про це Сталін, то він відповів: "Кожний знає, що Сталін — геніальний вождь радянського народу. Ми можемо тільки додати, що православна церква має в його особі благоприхильність та підтримку у вирішенні усіх існуючих проблем". При цьому Олексій звинуватив А. Шептицького у заграванні з Гітлером, а папу - • у братанні з "фашистськими бандитами". "Єднайтеся з нами, - • закликав він, звертаючись до католиків, — зірвіть пуга, які зв'язували Вас з Ватиканом, релігійні помилки якого завели Вас до духовного спустошення"⁵.

II квітня 1945 р., за наказом Москви, було заарештовано митрополита Йосипа Сліпого та шість інших єпископів без пред'явлення їм звинувачень. Тільки в березні 1946 р. єпископи стали перед судом, їх було звинувачено у "великій зраді", "співробітництві з ворогом", "ворожій кримінальній діяльності проти Батьківщини" в роки німецької окупації і було засуджено до багатьох років ув'язнення.

Через кілька місяців після цих арештів, 23 грудня 1945 р. Пій XII у своїй енцикліці "Orientales Omnes", присвяченій 350-річчю Брест-Литовської унії, показав, які жахливі поневіряння терпить українська нація та висловив їй свою солідарність і підтримку⁶.

Щоб якось управляти греко-католицькою церквою, що затишилася без своїх пастирів, радянські власті знайшли добровольця в особі аббата Костельника. Разом з двома іншими греко-католицькими священиками Михайлом Мельником та Антонієм Пельвецьким вони заснували у Львові "Ініціативний комітет для об'єднання греко-католицької церкви з

російською православною церквою". 28 травня 1945 р. члени цього Комітету направили на адресу уряду України офіційне комюніке з проханням визнати його ⁷. 18 червня 1945 р. український уряд офіційно визнав цей Комітет та його повноваження, а 20 лютого 1946 р. у Києві Костельник з групою греко-католицьких священників перейшли в православ'я. Мельник та Пельвецький були висвячені в єпископи православної церкви.

З 8 по 10 березня 1946 р. 204 греко-католицькі священники з 2400 і 12 мирян взяли участь у роботі Синоду у Львові, на якому було прийнято рішення про денонсацію Брестської унії, як такої, що була знаряддям колонізації українського народу, та про об'єднання греко-католицької церкви з православною ⁸.

5 квітня 1946 р. патріарх Олексій і протоієрей Костельник затвердили акт про таке об'єднання. Греко-католицька церква в Україні перестала існувати, але вона продовжувала жити в підпіллі та в еміграції в Західній Європі і США. 20 вересня 1948 р. на одній з вулиць Львова було застрелено Гаврила Костельника, в убивстві якого Москва звинуватила Ватикан. А в жовтні 1955 р., під час поїздки до Москви на запрошення патріарха Олексія раптово помер Михайло Мельник, а пізніше при загадкових обставинах помер і його секретар ⁹.

Політичні та ідеологічні протиріччя

Незважаючи на домовленості, укладені деякими єпископатами з урядами країн Східної Європи в перші повоєнні роки, стосунки між Святим Престолом та Москвою мати досить напружений характер. Папство продовжувало засуджувати комуністичну ідеологію й обмеження свободи релігій та віросповідання. Так, наприклад, у своїй короткій промові 18 січня 1946 р. Пій XII заявив, що після поразки Німеччини комуністична тиранія претендує на те, щоб замінити собою нацистську. А 2 червня він назвав комуністів фальшивими пророками, які безсоромно та з допомогою насилья пропагують атеїстичні концепції, порушують права людини.

Ватикан нагадував, що відповідно до існуючих традицій церква продовжує підтримувати принцип покірності віруючих цивільній владі, якщо це регулюється установленими законами і влада не чинить насилья, в тому числі й над захисниками совісті. Поважаючи урядові ідеології, вона не виключає можливості вступати в контакти з видними політичними та громадськими діячами, заключати різні угоди, але вона є непримиримою в питаннях поваги до релігії. Ватикан, який підтримував дипломатичні відносини не тільки з християнськими країнами, не виключав навіть можливості установити нормальні стосунки із соціалістичними країнами, за умови, що права церкви будуть гарантовані.

Виступаючи проти марксистської ідеології, Ватикан не міг дозволити католикам сприяти в будь-якій формі розповсюдженню комуністичних чи інших нехристиянських доктрин, бути одночасно католиком і членом комуністичної партії, або також активно їй співчувати, брати активну участь у будівництві нових політичних систем.

З цієї причини 30 червня 1949 р. Святий Престол своїм декретом заборонив усім католикам, під страхом понести кару аж до відлучення від церкви, всяке співробітництво з комуністичною партією. В декреті говорилося: "Усім католикам забороняється вступати в члени комуністичної партії, або надавати їй допомогу, публікувати, розповсюджувати або читати книжки, журнали або листівки, підтримувати доктрину або дії комуністів". Заборонялося співробітничати з комуністами і під час виборчої кампанії. Представникам християнсько-демократичної партії заборонялося балотуватися на вибори в одному списку з комуністами. Цей папський декрет мав широкий резонанс практично в усьому світі.

Особливо він вплинув на внутрішньополітичну ситуацію в Італії, яка готувалася до парламентських виборів. Багато італійців покинули ряди комуністичної партії. В результаті перемогу на виборах отримала Християнсько-демократична партія¹⁰.

Антикомунізм католицької церкви в цей час набув яскраво вираженого політичного характеру, прояви якого не були обмежені тільки внутрішньополітичним життям держав. Що стосувалося міжнародної політики Ватикану, то тут вона мала відверто антирадянський акцент і, враховуючи обставини та розвиток "холодної війни" між Сходом та Заходом, була проамериканською.

29 серпня 1947 р. "New York Herald Tribune" опублікувала тексти двох листів, якими обмінялися президент Сполучених Штатів Америки Г. Трумен та папа римський Пій XII, з ініціативи першого. Президент Трумен, щоб заспокоїти американських протестантів, пообіцяв покласти кінець ворожнечі і послав до Риму свого особистого представника Майрона Тешіора, який після довгих переговорів, враховуючи напружену міжнародну ситуацію, підтримав дії Ватикану. Трумен заявив, що його звернення до папи та переговори між його представником при Святому Престолі й папою римським дійсно сприяли пошуку справжнього миру. Він також стверджував, що довготривалий і міцний мир може бути встановлено тільки на християнських засадах і що Сполучені Штати Америки будуть направляти усі ресурси "як матеріальні, так і духовні", на створення такого християнського миру¹¹.

В серпні 1947 р. Ватикан заявив про свою підтримку "доктрини Трумена", яка лягла в основу закону США про надання допомоги урядам Греції та Туреччини і плану Маршалла. Святий Престол стверджував, що бідність і погіршення рівня життя є джерелом напруженості в суспільстві й сприяє комуністичній експансії. Ватикан вітав американську ініціативу з приводу надання європейським країнам економічної допомоги, що сприяло створенню союзу держав, який би зміг протистояти більшовицькій загрозі. 18 січня 1949 р. папа зустрівся з главою місії по реалізації цього плану в Італії Джеймсом Зеллербахом. На зустрічі він заявив, що автори плану "проявляють дійсно християнське милосердя, жертвуючи своїм особистим благополуччям в ім'я допомоги страждущим та нужденним". Москва, яка відмовилася від допомоги за планом Маршалла і заборонила східноєвропейським країнам прийняти її, гостро критикувала Ватикан за публічне його схвалення. Радянська преса відзначала, що папа йде в фарватері американської політики, мотивуючи, наприклад, це ще й тим, що він призначив своїми нунціями в багатьох країнах світу, як-то Югославія чи Єгипет, американських прелатів і поставив на чолі багатьох великих релігійних орденів, як-то Лазаріти чи Капуцини, священиків — вихідців з американського духовенства. Газета "Правда" від 24 грудня 1947 р. стверджувала, що Ватикан, спекулюючи на американській військовій присутності в Європі, активно підтримує ворожі Радянському Союзу організації.

Будучи не зовсім задоволеним Статутом Організації Об'єднаних Націй, Пій XII у своєму різдвяному 1948 р. зверненні піддав критиці деякі положення, які, на його думку, утверджували дискримінацію між переможцями та переможеними в останній війні, він також висловив побажання, щоб більше до уваги бралася людська солідарність та швидше було покінчено із залишками минулого. Москва ж вбачала в цій пропозиції замасковану спробу обмежити право вето, що позбавило б СРСР деякого впливу на рішення Ради Безпеки, що це був новий вияв благодушності Пія XII щодо нацистських злочинців.

Однією з проблем, із-за якої Ватикан найчастіше піддавався радянським нападкам, була проблема міжнародного миру. Кремль та Московський патріархат, по-іншому підходячи до вирішення цієї проблеми,

відверто підтримували й фінансували "Міжнародний рух прихильників миру". Офіційна радянська преса та керівники православної церкви публікували на цю тему велику кількість різних статей і заяв, часто розповсюджуючи їх на різних мовах. Єпископи брали участь у конгресах та маніфестаціях, які були організовані Всесвітньою Радою Миру в різних європейських столицях, зокрема в Москві, Варшаві, Празі, Берліні та Парижі. Прийнята на Стокгольмській конференції відозва з приводу роззброєння, базувалася на радянській концепції і була схвалена духовенством, що залежало від Московського патріархату. В рішеннях цієї ж конференції Ватикан продовжував фігурувати як один з "факторів війни".

В свою чергу, Святий Престол, маючи свою концепцію збереження міжнародного миру, в січні 1950 р. схватив створення Північноатлантичного блоку, назвавши його "найкращою гарантією миру". В зв'язку з цим 17 березня 1950 р. папа направив послання усім кардиналам і нунціям Ватикану в європейських країнах, в якому наказував підтримувати усі міроприємства, які проводив Північноатлантичний пакт. Комуністична преса засудила таку позицію Ватикану, як таку, що немає ніякого релігійного мотиву і не може бути оправдана.

6 січня 1951 р. держсекретар Ватикану Монтіні отримав від голови Всесвітньої Ради Миру Фредеріка Жоліо-Кюрі листа, адресованого Пію XII. У першій частині листа було відтворено текст послання Ради миру до Об'єднаних Націй у листопаді 1950 р., в якому була викладена програма роззброєння і, зокрема, повна заборона ядерної зброї. В другій частині ця програма була схожа за змістом з багатьма заявами та пропозиціями Святого Престолу про взаємне роззброєння й скорочення військових сил. У листі підкреслювалося, що "Всесвітня Рада миру констатує повну згоду з цими принципами роззброєння та його контролю... Це тому ми дозволили собі звернутися до Вашої Святості за підтримкою, використати усі можливі засоби, щоб своєчасно обговорити ці пропозиції по скороченню військових сил, як етап на шляху до загального роззброєння, і який би дійсно відповідав прагненням та потребам всього людства..."

16 лютого 1951 р. Монтіні направив Жоліо-Кюрі листа у відповідь, в якому повідомляв, що папа ознайомився з його посланням та із задоволенням дізнався від Ради миру про благотворну діяльність Святого Престолу в справі обмеження озброєнь, вирішенні спірних проблем не силою зброї, а на основі міжнародного права й пошуку дійсно справедливого миру.

Ці два листи були надруковані в "Osservatore Romano". Вони не справили майже ніякого враження на радянську пресу та радіо. Журнал "Новый мир" надрукував дві довгі статті, в яких продовжував звинувачувати Ватикан в агресивності, зокрема підкреслюючи: "В усій своїй пропаганді Папство намагається продемонструвати неминучий характер нової війни із закликом: "Бог або комунізм".

Ватикан, шукаючи шляхи до діалогу з Радянським Союзом, не міг змиритися з ліквідацією греко-католицької церкви в Україні, фактичним зникненням католицької церкви на території СРСР. У липні 1952 р. папа римський звернувся з апостольським посланням "Усім народам Росії". В цьому посланні він стверджував, що католицька церква завжди закликала до вирішення проблем "не силою зброї, а з допомогою права", що вона прагне до того, щоб усе людство "могло жити в мирі, заснованому на справедливості..."¹². Через декілька місяців, 25 грудня 1952 р., в енцикліці "Orientales Ecclesias" Пії XII, звертаючись до віруючих католиків греко-католицької церкви України, без всякого натяку на їх анексію російською православною церквою, наголошував на тому, що католицизм не прагне до всесвітнього панування чи домінування над світською владою, як неодноразово стверджується на Московській кон-

ференції 1948 р. Він пригадав історію, святі традиції та заслуги української греко-католицької церкви, виразивши надію, що одного дня український народ поверне собі свободу".

В цих листах, особливо в останньому, радянські власті вбачали втручання Ватикану у внутрішні справи СРСР, бо папа, говорячи про підтримку українського народу, визнав право України на автономію. Вони також боялися, що енцикліка може сприяти боротьбі українців за свою незалежність.

¹ Riccardi A. Il Vaticano e Mosca: 1940— 1990. — Roma-Bari, 1992. — P. 52-53.

² Mourin M. Le Vatican et l'URSS. - Paris, 1965. - P. 147.

³ Там же. - P. 148.

⁴ Tiasatti S. Vatican-Kremlin. Les secrets d'un face-a-face. — Paris, 1995. — P. 128.

⁵ Там же. - P. 130.

⁶ *La documentation catolique* (DC), no 956, avril 1944. — P. 294.

⁷ DC, no 962, Janvier 1946. - P. 57- 90.

⁸ Львовский церковный собор. Документы и материалы, 1946— 1981. — Москва. -- 1983.

⁹ Mourin M. Le Vatican et l'URSS. - P. 159.

⁰ Le Saint-Siege dans les relation internationales. — Paris. 1989. — P. 105.

¹ New York Herald Tribune. — 29 august 1947.

² Riccardi A. Il vaticano e Mosca. — P. 139.

³ DC, no 1138, Janvier 1953. - P. 18- 19.